

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ФЕНОМЕН ТУРИЗМУ

Актуальність теми полягає у тому, що філософський погляд на туризм зумовлює необхідність перегляду традиційного розуміння туризму як індустрії подорожей і відпочинку, надає такому розумінню ширшого гуманістичного сенсу. Людина, яка подорожує, є не просто споживачем туристського продукту, який пересувається у просторі та часі, а індивідуальністю, яка під час мандрівок, поїздок, походів, відвідувань долучається до світу природи і культурних артефактів, «ціннісних галактик» інших країн і народів. Така особистість є епіцентром філософських рефлексій туризму. Це передбачає належне акцентування на світоглядному, культурному, гуманістичному, пізнавальному, етичному, естетичному, комунікативному значеннях туризму як специфічного соціального інституту і феномену загальнолюдської культури.

Метою дослідження є шлях виявлення головних аспектів смислового призначення туризму. Завдання дослідження: вивчити критерії, за допомогою яких формується понятійний апарат туризмознавства; з'ясувати у понятійний, категоріальний, концептуальний спосіб сутність і зміст філософії туризму, притаманні закономірності, тенденції і можливості, виявити її складові та компоненти. Об'єктом дослідження є суспільство як «життєвий світ» мандрівника, джерело його культурного досвіду, якого він набуває в результаті спілкування зі світом культури, іншим досвідом і досвідом Інших (інтерсуб'єктивність і міжсуб'єктна комунікація). Предметом – філософія туризму як комплексне осмислення подорожей: мотивації, різновидів, цільові установки, інфраструктура. Крім того предметом філософського осмислення є особливості інноваційного, креативного мислення і діяльності працівників туристської сфери, проблеми «альтернативного» туризму.

Теорія туризму (туризмологія, туристика, туризмознавство, туризмографія, туризмометрія) системно-структурно відображає реальність і всі складові туризму. «Найбільшої уваги потребує туризм в аспекті філософської і соціальної обумовленості його як «способу» і як «цінності» [1, с.124]. Розглядаючи туризм як своєрідну проекцію багатогранного буття людини, яка подорожує, філософія туризму виконує методологічну функцію щодо інших складових туризмознавства, збагачуючись у своєму світоглядному й антропологічному змісті їх науковими доробками, узагальненнями, набуваючи певної дисциплінарної автономії. Філософський підхід до туризму передбачає застосування основних методів пізнання і пояснення різноманітних ланок туристського процесу. історико-філософську традицію. У її межах виникали і розвивалися філософські погляди мислителів різних епох і наукових шкіл на ті вияви людських потреб і бажань, які втілюються у подорожі, мандрівки, походи, блукання. Французький філософ-екзистенціаліст Габріель-Оноре Марсель (1889-1973) писав: «Саме душа, саме вона - одвічна мандрівниця, саме про душу і тільки про неї буде найвищою правдою сказати, що бути - це бути в дорозі». Перебування у вічному русі, подорожі, навіть у думках, мріях про них - основа філософського розуміння подорожей. В. А. Малахов стверджує що: «Людина може подорожувати, а потім повернутися додому й займатися попередніми справами. Це може бути і недоліком, і здобутком даного типу діяльності. Він підкреслює екзистенційну легкість, притаманну справжньому туризму, це не проща, не паломництво» [2, с. 93]. Серед фундаментальних ідей, які утворили концептуальну основу філософської рефлексії туризму, є ідея, за якою саме в подорожі реалізується така визначальна характеристика людини як тяжіння до свободи. Прагнення вирватися з рутинного буття, зустрітися з незвичайним, цікавим - одна із сутнісних ознак філософського розуміння туризму і подорожі. Туризм, як масове явище, своєю появою завдячує індустріальній стадії розвитку людства, якій був притаманний прискорений розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, розвиток урбанізаційних процесів [3, с. 219]. Події туристських зустрічей з усіма притаманними їм етапами - підготовка і вибір, переживання і спогади - важливий сюжет туризмологічного знання. Англійський філософ і соціолог З. Бауман звертав увагу на дихотомічне (грец. *dicho-*

tomia - розподіл навпіл) розуміння людини, яка подорожує: турист і просто блукач (бродяга; волоцюга; фланер (франц. flâneur) - людина, яка подорожує без мети; комівояжер (франц. commis voyageur - мандрівний службовець) - роз'їзний агент торгової фірми, купець; біженець; іммігрант тощо). Отже, специфічний вид організованої подорожі - туризм - має такі атрибутивні, тобто невід'ємні, якісні ознаки: наявність привабливої мети (ознайомлення з культурними артефактами, пізнання, відпочинок, розвага, оздоровлення, нові знайомства тощо); просторово-часові координати мандрівки (дім як початок і завершення подорожі). Як і будь-яке інше суспільне явище, туризм існував у різноманітних формах подорожування і з різною мотивацією. Тому твердження, що кожний турист - це мандрівник, слід доповнити міркуванням, що не кожний мандрівник - турист. Людина, яка пізнає, не лише слухає, читає і спостерігає, а й особисто інтелектуально розшифровує зміст пам'яток історії, шедеврів архітектури, витворів природи. Тим самим вона освоює їх, робить своїми (привласнення). Пізнаючи світ Іншого, людина водночас уявляє собі багато варіанти їсть культурного середовища, визначає особливості свого буття, порівнює його з життям інших людей. Порівнювальність, зіставлення (компаративізм), оцінювання і самовизначення (самоідентифікація) - важливі світоглядно-філософські ознаки, які ініціюються туристськими подіями У філософії туризму важливого значення набуває праксеологічна складова - теоретичне моделювання розвитку туризму, розроблення програм і генеральних планів його вдосконалення [4, с. 62]. Туризм як найдемократичніша форма людських взаємин сприяє моральному оздоровленню сучасного суспільства, яке потерпає від набутого соціального імунодефіциту - дефіциту щирості і теплоти людського спілкування. Гуманістично-терапевтичний сенс комунікативної культури і етики обумовлюється такими її ціннісними нормативами: а) принцип самодостатності особистості (визнання гідності людини); б) принцип толерантності (доброзичливе ставлення до альтернативних або несхожих думок, переконань, способів життя). Взаємодіючи і взаємодоповнюючись, ці принципи (у разі їх дотримання) сприяють утворенню в суспільстві моральної атмосфери щирого спілкування, довіри як основи дружнього єднання, соціальної злагоди і цивілізованої взаємодії. Туризм має плануватися і здійснюватися як привілейований засіб індивідуального і колективного вдосконалення. Поєднуючись з духовним розкріпаченням, адже турист - це вільна людина, яка самовизначається, туризм є унікальним засобом самоосвіти і самовиховання (етика, педагогіка і психологія туризму). Історико-філософська частина туризмознавства прагне з'ясувати причини виникнення бажання переміни місць, особливості його здійснення в різні історичні часи. Використовуючи метод порівняння (компаративістика), історичного і хронологічного підходів до феномену подорожі, вона виявляє як загальні закономірності туристичного процесу, незмінні його характеристики, так і особливості його вияву в різних культурах і в різні часи. Але планування і впровадження масштабних туристських заходів, повсякденна туристська практика мають здійснюватися не лише фахівцями й експертами галузі, які зосереджують головну увагу на грошових, матеріальних, статистичних аспектах туризму, а й всіма організаціями, установами і підприємствами, які причетні до туристської справи [5, с. 112]. Завданням історико-філософського дослідження туризму є і з'ясування становлення філософського розуміння подорожей, мандрівок, відвідувань. Таке розуміння демонстрували насамперед мандрівні філософи, які знайомилися із способом господарювання, звичаями, традиціями різних народів і висвітлювали здобутий досвід спостережень у своїх по-філософськи насичених творах, щоденникових нотатках, публічних лекціях тощо. Філософи античності, які тривалий час подорожували заради пізнання світу, пошуків істини людського існування, здійснювали рефлексію над подорожами як явищем людського життя. Вони доводили, що потреби у постійному русі, тяжіння до подорожей - одна з основних потреб людської душі. Важливою складовою філософії туризму є її екологічний компонент. Професор Г. І. Горак вважає, що «екзистенційно-особистісне ставлення до природи, можливості здійснення «реалізуються в різних видах туризму, але насамперед у «зеленому» туризмі, який найкраще відбиває глибинну сутність людської екзистенції у її природних вимірах» [6, с. 59]. Людина - органічна ланка цілісної екосистеми, чим зумовлене тяжіння міського жителя до природи. Однак тиск турпотоків на природу стає

загрозливим для неї. Згідно з прогнозами масштаби міжнародного туризму у найближчі двадцять років збільшаться утричі. Відповідно, посиляться екологічне навантаження, нових масштабів може набути екологічна небезпека, адже природа не «залишається байдужою» щодо людей, які не бережно до неї ставляться. Неминучо її «помстою» є отруєна вода в річках та озерах, насичені шкідливими речовинами гриби і ягоди, забруднене повітря. Тому всі учасники туристського процесу зобов'язані охороняти природне середовище, дбайливо ставитися до туристських ресурсів, рекреаційних зон як загального надбання спільнот, на територіях яких вони розташовані (концепція коеволюції, тобто узгодженості людини - природи - суспільства). Таким є одне із завдань «зеленого туризму», який стимулює потяг мешканців мегаполісів до сільської місцевості, де збереглися і відтворюються традиційні ремесла, залучає їх до джерел фольклорної культури. Це сприяє активному пробудженню і вихованню історичної пам'яті, патріотичній просвіті, без чого неможливе національне відродження. Філософія туризму містить у собі і морально-психологічний компонент. Однією з форм професійної моралі тих, хто фахово займається цим видом діяльності, є етика туризму. У поведінці фахівця туристської справи морально-психологічні якості є винятково важливими. Кожна порядна, вихована особистість при зустрічі з незнайомими людьми намагається справити приємне враження, бути доброзичливою, привітною, уважною. Для деяких людей моральна культура може бути суто функціональною, демонстративною. Нечемне поводження з відвідувачами загрожує успішному бізнесу. Сучасний туристичний бізнес як форма суспільної діяльності повинен цілком відповідати «людським вимірам», бути гуманно центрованим за суттю. І не випадково професіонали туристської справи вважають, що туризм має плануватися і практикуватися як «привілейований засіб індивідуального і колективного вдосконалення» [2, с.81].

Висновок. Отже, філософське осмислення туризму передбачає з'ясування його гносеологічних, соціальних, аксіологічних, духовно-культурних, інтеграційних, комунікативних функцій (подорожувати з метою пізнання і задоволення своїх потреб). Все це свідчить про те, що традиційний (масовий, стандартизований) туризм для багатьох поступово втрачає свою привабливість, а також про великий потенціал туризму, його здатність набувати інноваційних форм, збагачуватися новими смисловими значеннями. Філософський погляд на феномен туризму виявляє в ньому як позитивні, так і негативні чинники. Як і будь-якому соціальному явищу, туризму притаманні уперечності. Філософсько-світоглядний підхід до дослідження туризму переконує, що він істотно сприяє об'єднанню людей, комунікації і соціалізації особистостей на основі їх ознайомлення з цінностями вітчизняної, світової культур, опанування і поширення загальнолюдських етичних цінностей. Культурно-моральна орієнтація притаманна діловому, бізнесовому або лікувально-оздоровчому туризму.

Література

1. Зязюн І.А. *Філософія туризмології. – Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія.* – К. – 1999.
2. Малахов В. А. *«Моральний та екзистенційний вимір туризму. Всеукраїнський круглий стіл «Філософія туризму».* – К. – 2002.
4. Серж: Перро, Жан Мішель Оернер. *Необхідність «туризмології»* – «Наукові записки КІТЕП». – К. – 2001. – Випуск І.
5. Федорченко В. К. *Туризм і народна дипломатія // Філософія і культурологія туризму.* – К. – 2001.
6. Горак Г. І. *Екзистенціальність людського буття у природних вимірах та природно-рекреаційні можливості туризму. Всеукраїнський круглий стіл «Філософія туризму»* – К. – 2002.
7. Кисельов М. М. *Туризм і природознавство – філософсько – світоглядний аспект.* – Всеукраїнський круглий стіл «Філософія туризму». – К. – 2002.
8. Чигур, Р. Ю. *Екологічна культура українського суспільства. Роль держави та громадського суспільства у її формуванні [Текст] / Р. Ю. Чигур // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 158-190.*